

บทสรุป

ตามที่ได้นำมาไว้แล้วตั้งแต่บทนำจนถึงบทสุดท้ายของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การพยายามอธิบายและชี้ให้เห็นความหมายและบทบาทของเหตุผลตามทัศนะของคานท์ ซึ่งก็พอจะสรุปได้ว่า เหตุผลตามทัศนะของคานท์ก็คือสมรรถภาพสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่คิดค้นมนุษย์มาตั้งแต่เกิด เป็นสมรรถภาพที่ทำให้มนุษย์เข้าใจโลกได้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดและเป็นสมรรถภาพที่แยกมนุษย์ให้แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นตลอดจนเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นสัตว์เสรีของมนุษย์ เหตุผลของคานท์มีการทำงานแบ่งได้ออกเป็นสองระดับแตกต่างกันตามบทบาทหน้าที่ในการสัมพันธ์กับโลกภายนอก เหตุผลที่มีบทบาทหน้าที่ภายในขอบเขตของโลกแห่งปรากฏการณ์ (Phenomena) หรือพยายามตอบปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกแห่งปรากฏการณ์คือ เหตุผลภาคทฤษฎี (Speculative Reason) ซึ่งในการพยายามตอบปัญหาค่าง ๆ และบางครั้งก็พยายามตอบปัญหาที่เกิดขึ้นขอบเขตของตนเอง เหตุผลภาคทฤษฎีก็ได้สร้างความยุ่งยากและปฏิทรรศน์ (Antinomy) ขึ้นมามากมายถึงที่กล่าวมาแล้วในบทที่ว่าด้วยเหตุผลกับความรู้อีก ส่วนเหตุผลอีกบทบาทหนึ่ง ก็คือเหตุผลที่ไม่ต้องอาศัยกลไกหรือโครงสร้างของจิตมนุษย์อย่างเหตุผลภาคทฤษฎี แต่มีการทำงานสัมพันธ์กับความเป็นจริงโดยตรง เหตุผลประเภทนี้คือเหตุผลภาคปฏิบัติ (Practical Reason) ซึ่งใช้กับเรื่องทางศีลธรรมและสุนทรียะโดยเฉพาะ

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับบทบาทและความหมายของเหตุผลตามทัศนะของคานท์ก็คือ เหตุผลของคานท์ที่มีบทบาทและความหมายแตกต่างจากเหตุผลตามทัศนะของนักปรัชญารุ่นก่อน ๆ และความเชื่อของคนทั่วไปในสมัยนั้น จนทัศนะของคานท์ได้รับการขนานนามว่าเป็นการปฏิวัติแบบโคเปอร์นิคัส (The Copernican Revolution) กล่าวคือ นักปรัชญาในสมัยโบราณตั้งแต่โสกราตีสขึ้นมา มองเหตุผลว่าเป็นสาระสำคัญของความเป็นจริงที่มีมาก่อนกำเนิดของมนุษย์ เป็นปรนัยและทำให้มนุษย์เข้าถึงความเป็นจริงได้ แต่ตามทัศนะของคานท์ เหตุผลเป็นสมรรถภาพที่อยู่ในตัวมนุษย์มีการทำงานภายในใต้เงื่อนไขของโครงสร้างทางจิตของมนุษย์หรือไม่ตามประเภทของหน้าที่ของมัน เป็นอัตนัยแต่มีสากลภาพในการ

แปลความหมายของปรากฏการณ์ และไม่ทำให้มนุษย์เข้าใจรายละเอียดของความเป็นจริงได้ นอกจากทำให้มนุษย์รู้แต่เพียงว่ามีความเป็นจริงอยู่เท่านั้น ดังที่โลกดาร์วินแล้ว ในเมฆนำและบทที่ 1 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

เหตุผลของคานท์ไม่อาจไขข้อข้องใจเกี่ยวกับความรู้ของมนุษย์ได้มากมายเป็นที่น่าพอใจนัก ทั้งนี้เพราะมีอยู่หลายตอนที่คานท์ไม่สามารถกล่าวไว้ให้ชัดเจนได้ว่า ความรู้ของมนุษย์มีค่าเกิดมาจากอะไรกันแน่ ในขณะที่คานท์พยายามเน้นความสำคัญของประสบการณ์ในส่วนหนึ่ง คานท์ก็พยายามก้าวไปอธิบายในสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ด้วยเหตุเดียวกัน ทำให้ไม่อาจสรุปได้แน่ชัดว่า ความรู้ของมนุษย์สามารถเชื่อถือได้หรือมีอาณาเขตกว้างขวางเพียงไหน หลายทศหลายตอนที่คานท์อธิบายขัดแย้งกันเอง เช่นในเรื่องเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเขาพูดถึงสิ่งที่มีอยู่ได้ด้วยตนเอง ดังที่เห็นได้ในบทที่ 3 เป็นต้น นอกจากนั้นคำศัพท์ต่าง ๆ ที่คานท์ใช้ไม่ว่าจะความสม่ำเสมอของความหมายเช่นคำว่า "มโนภาพ" (Concept) ไม่แน่นอนว่า คานท์ใช้ในความหมายเดียวกันกับที่เราใช้หรือไม่ คำว่า "มโนภาพ" ที่เราเข้าใจกันนั้น เรามักหมายความเช่นเดียวกับมโนคติสากล (Universal Idea) เช่น เรามีมโนคติของสุนัข กระจ่าง แมว ฯลฯ เราก็เกิดมโนคติสากลหรือมโนภาพของ "สัตว์" ขึ้น นอกจากนี้ เรายังเข้าใจว่า มโนภาพมีอยู่หลายประเภท คือ มโนภาพจากประสบการณ์ และมีโนภาพก่อนประสบการณ์ ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันอย่างชัดเจน แต่คานท์ก็ใช้คำว่า "มโนภาพ" รวม ๆ เมื่อพูดถึงมโนภาพทั้งสองนี้ โดยไม่บ่งลงไว้ให้แน่ชัดว่าจะใช้ในความหมายใด ทว่าในงานเขียนของคานท์อ่านได้ยากขึ้นเกินความจำเป็น นอกจากนั้นการที่คานท์พยายามแยกรายละเอียดการทำงานของจิตอย่างทุกชั้นตอนและอธิบายถึงบทบาทของโลกทั้งส่วนใหญ่และส่วนย่อยทำให้ยากแก่ความเข้าใจยิ่งขึ้น และไม่มีผู้ใดสามารถอธิบายได้ว่าคานท์กำลังกล่าวถึงอะไรได้ทุก ๆ ตัวอักษร แม้แต่กวีวิจารณ์หรือนักเขียนเกี่ยวกับงานของคานท์ที่เป็นที่ยอมรับว่าเชี่ยวชาญในเรื่องของคานท์โดยเฉพาะ เช่น เพกกัน หรือ เคมป์ สมิท ก็ไม่อาจยืนยันว่าตนเองสามารถเข้าใจหรืออธิบายความคิดของคานท์ได้ทุกแง่มุม ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นข้อบกพร่องในงานเขียนของคานท์

สำหรับผู้ที่สนใจและมีความเห็นว่า งานของคานท์มิใช่จะไร้สาระเสียทีเดียว แต่ทว่ายังมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการด้านปรัชญาเป็นอย่างมาก อาจพอจะมองเห็นแนวทางที่จะทำการวิจัยต่อไปได้จากบางตอนที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังไม่สามารถให้คำตอบเป็นที่พอใจได้ เช่น คนคว่ำทอไปถึงความหมายที่แน่นอนของศัพท์ที่คานท์ใช้ในการอธิบายปรัชญาของเขา ซึ่งอาจทำให้งานเขียนของคานท์เป็นที่เข้าใจและแพร่หลายมากยิ่งขึ้นในวงการปรัชญาปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตาม คำอธิบายเรื่องบทบาทของเหตุผลในงานเขียนของคานท์ที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของนักปรัชญาในยุคต่อมา เช่น โซเพนฮาวเออร์ (Schopenhauer, 1788 - 1860) ซึ่งมีทัศนะว่าโลกเป็นมโนภาพ และหัวใจของเอกภพ คือ เจตจำนงอสังกัษ และปรากฏการณ์ที่เราสัมผัสได้ก็คือการ แสดงออกของ เจตจำนงสากล เนื่องจากเจตจำนงเป็นอุดมการณ์อย่างหนึ่ง และความเป็นจริงทั้งหลายเป็นเจตจำนง ปรัชญาของโซเพนฮาวเออร์จึงจัดอยู่ในปรัชญาแบบอุดมการณ์นิยม (Idealism) กล่าวคือ

ปรัชญาอุดมการณ์นิยมของโซเพนฮาวเออร์ เหมือนอุดมการณ์นิยม ส่วนมากของสมัยใหม่ มีบ่อเกิดมาจากคานท์ หนังสือที่มีชื่อเสียงของคานท์ได้แก่ The Critique of Pure Reason

(วิจารณ์เหตุผลบริสุทธิ์) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1781 ในหนังสือสำคัญเล่มนี้ คานท์ได้พิจารณาถึงปัญหาความรู้ทางทฤษฎี...¹

หลังจากสมัยของคานท์ ก็มีนักปรัชญาเยอรมันอีกผู้หนึ่งที่มองเห็นความสำคัญของจิต กล่าวคือ

¹G.T.W. Patrick, Introduction to Philosophy แปลโดย กীরติ บุญเจือ, ปรัชญาเบื้องต้น (พระนคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2518), หน้า 177.

หลังจากท่านฟิชเทอ (J.G. Fichte) ที่สอนระบบ
อุดมการณ์ใหม่ที่แหวกแนวขึ้นไปอีกโดยถือว่าความเป็นจริงทั้ง
หมกมุ่นอยู่ในอีโก (Ego) อีโกทอสมัพท (Absolute
Ego) คือความเป็นจริงสูงสุด และโดยประการฉะนี้เราก็เริ่ม
มีปรัชญาอสมัพท (Absolute Philosophy) ซึ่งจะโยงถึง
ที่สุดในปรัชญาอุดมการณ์นิยมอสมัพทของเฮเกล²

จะเห็นได้ว่า ในที่สุด นักปรัชญาต่อมาเช่น ฟิชเทอก็หันมาให้ความสำคัญกับความ
เป็นจริงภายในตัวมนุษย์หรือในสิ่งที่เป็นตัวตน ซึ่งท่านฟิชเทอได้เริ่มต้นไว้อย่างแล้วในส่วนที่
กล่าวถึงสมรรถภาพทางจิตของมนุษย์ ต่อจากฟิชเทอ นักปรัชญาเยอรมันที่สนใจวิธีการและ
แนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงของท่านก็คือ เฮเกล :

เอกภพคืออะไร เฮเกลเริ่มตั้งปัญหา และความเป็นจริง
เล่าเป็นอะไร เฮเกลเองให้คำตอบว่า ความเป็นจริงก็คือ
ความคิดและความคิดที่เกินตามเหตุผล เอกภพเป็นกระบวน
การยิ่งใหญ่ของความคิด หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นพระเจ้า
ผู้ทรงความคิด เราจึงเพียงแต่พยายามหากฎความคิดให้ได
นั้นจะเป็นกฎของความเป็นจริงด้วย ที่เราเรียกว่าธรรมชาติ
นั่นก็เป็นเพียงความคิดที่แสดงตัวออกมาภายนอก เป็นเหตุผล
อสมัพทที่เบียดเบียนตัวเองในรูปแบบภายนอก ธรรมชาติยังไม่
ในจุดหมายสุดท้ายเมื่อหวนกลับมาจะแสดงตัวออกอย่าง
เต็มทีมากขึ้นในความสำนึกของมนุษย์ และในที่สุดก็จะถึงขั้น
สำเร็จสมบูรณ์โดยแสดงตัวออกในศิลปะ ศาสนา และปรัชญา³

ทัศนะของเฮเกลดังกล่าว สัน เกตได้ว่าปรากฏร่องรอยความคิดทางปรัชญาของ
ท่านที่อยู่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่กล่าวถึงเหตุผลว่า คือความเป็นจริงและเป็น

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178 - 179.

สาระสำคัญของจักรวาลตลอดจนขบวนการที่ความเป็นจริงคลี่คลายตัวเองออกมาเป็นปรากฏการณ์และประวัติศาสตร์ของโลก ดังที่เฮเกิล (Hegel, 1770 - 1831) ได้กล่าวไว้ในหน้าของปรัชญาประวัติศาสตร์ (The Philosophy of History) ของเขาตอนหนึ่งว่า

ความคิดเพียงอย่างเดียวที่ปรัชญานำมาให้แกการเพ่งพิศประวัติศาสตร์ก็คือในภาพธรรมชาติของเหตุผล กล่าวคือเหตุผลเป็นองค์อธิปัตย์ของโลก ดังนั้นประวัติศาสตร์ของโลกจึงปรากฏแก่เราพร้อมขบวนการทางเหตุผล ความเชื่อมั่นและอรรถศักดิ์ญาณเช่นนี้ เป็นสมมุติฐานในอาณาจักรของประวัติศาสตร์เช่นนี้แต่ในอาณาจักรของปรัชญายอมไม่มีสมมุติฐาน ความหยั่งรากลึกทฤษฎีโคพิสจน ณ ที่นั้นว่า เหตุผล - คำ ๆ นี้ อาจเพียงพอสำหรับเราโดยไม่ต้องสืบเสาะถึงความสัมพันธ์ที่จักรวาลโคจรวนไวกับเหวสัต - คือ สาระ เช่นเดียวกับพลังอนันต์ ... เหตุผลเป็นสาระของจักรวาล⁴

และหลังสมัยของเฮเกิลก็มีปรัชญาอนุกรมการ นิยมปรนัย
เกิดขึ้นอีกมากมาย กล่าวคือ

⁴George Wilhelm Friedrich Hegel, The Philosophy of History quoted in Bertrand Russell, History of Western Philosophy (Borough Green, Kent : Novello and Company Ltd., 1961), p. 706. "The only thought which philosophy brings with it to the contemplation of history is the simple conception of Reason; that Reason is the sovereign of the world; that the history of the world, therefore, presents us with a rational process. This conviction and intuition is a hypothesis in the domain of history as such. In that of philosophy it is no hypothesis. Is it there proved by speculative cognition, that Reason - and this term term may here suffice us, without investigating the relation sustained by the universe to the Divine Being - is Substance, as well as Infinite Power; ... Reason is the substance of the universe."

หลังจากเฮเกิล ได้มีระบบปรัชญาอุดมการณ์นิยมประนีประนอมขึ้นอีกหลายระบบ โดยใ้รับความคิดบางส่วนจากเฮเกิล คานท์ และฟิสิกเกิล กลายเป็นกระแสความคิดสายใหญ่แห่งยุค มีตัวแทนที่เป็นนักคิดชั้นนำในเยอรมนี อิตาลี อังกฤษ และอเมริกา ระบบเหล่านี้จะมีระดับผิดเพี้ยนกันตั้งแต่อุดมการณ์นิยมสัมพัทธ์ (Absolute Idealism) อ่อนลงมาเป็นอุดมการณ์นิยมแบบเทวนิยม (Theistic Idealism) ไล่ลงมาจนถึงอุดมการณ์นิยมแบบเจตจำนงนิยม (Voluntaristic Idealism) บุคคลนิยม (Personalism) และที่สุดสรรพจิตนิยม (Panpsychism) ...⁵

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จำนวนหนังสือรวมทั้งเอกสารวิจารณ์ต่าง ๆ ที่จะใช้ในการค้นคว้างานของคานท์จะมีอยู่อย่างจำกัดมากในห้องสมุดของประเทศไทย และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในวงการปรัชญาว่า งานเขียนของคานท์มีใช้เป็นงานที่จะอ่านได้อย่างฉาบฉวยให้เข้าใจได้ในระยะเวลาอันสั้น แต่ถึงเหล่านี้อาจไม่ได้เป็นอุปสรรคที่ทำให้งานเขียนของคานท์ลดความสำคัญหรือหมดความหมายในสายตาของผู้ที่อยู่ในวงการปรัชญาของเรา โดยเหตุที่งานของคานท์เป็นพื้นฐานและเป็นบันไดนำไปสู่ขอดกเถียงตลอดจนการแสวงหาคำตอบในทางญาณวิทยาของบรรดานักปรัชญาสมัยปัจจุบันดังที่กล่าวมาแล้ว เรื่องราวและข้อเขียนต่าง ๆ ของคานท์หรือเกี่ยวกับคานท์จึงยังเป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรแก่การสนับสนุนให้คนช้กันต่อไปในวงการปรัชญาของเมืองไทยเป็นอย่างยิ่ง

⁵G.T.W. Patrick, Introduction to Philosophy. แปลโดย

กวีดิ บุญเชื้อ, เรื่องเดิม, หน้า 179.